

עריכה והערות: הרב משה הרשטיק

עציץ נקוב על יריעות פוליאתילן

ראשי פרקים:

א. יריעות פוליאתילן בחממה – כמרצפות שבעזרה.

1. אבן שנידלדלה, כשדעתו לחברה, וכשאינ דעתו לחברה.

2. רמב"ם – אבן שמתנודת אינה חוצצת.

3. רמב"ם – אבן שנעקרה פקעה קדושתה.

4. יריעות פוליאתילן – כאבן שנעקרה בעזרה.

ב. קביעות יריעות פוליאתילן בחממה.

1. מחלוקת הראשונים אם ביטול זמני נחשב ביטול.

2. "פני יהושע" – המחלוקת גם בביטול זמני הנובע מאיסור.

3. ריטביא – ביטול זמני הנובע מאיסור לכו"ע הוא ביטול.

4. ראייה להבנת הריטב"א.

5. דעת הרמב"ם בביטול זמני הנובע מאיסור.

6. יריעות פוליאתילן – כביטול זמני הנובע מאיסור.

7. יריעות פוליאתילן הפרושות לשנה – כביטול לעולם.

ג. ביטול יריעות פוליאתילן לקרקע.

הפתרון מוצע להיתר הזריעה בעציצים המונחים על הקרקע הוא פרישת יריעות פוליאתילן (נילון) מתחת לעציצים. בעציצים הנקובים מן הצד, צריך הפוליאתילן להיות פרוש מצדי העציצים, ועיי"כ נשיג חציצה לא רק בין הנקבים שבצדי העציצים לבין הקרקע, אלא גם חציצה בין הקרקע לעלים ולגבעולים של הפרחים, שעלולים להתפשט מחוץ לעציצים.

א. יריעות פוליאתילן בחממה – כמרצפות שבעזרה

1. אבן שנידלדלה כשדעתו לחברה, וכשאין דעתו לחברה

החילוק שבין רצפה קבועה לבין פוליאתילן הפרוש עראית על הקרקע מוכח מהגמ' בזבחים (דף כ"ד ע"א).

"בעי ר' אמי: נידלדלה האבן ועמד עליה מהו? היכא דאין דעתו לחברה לא תיבעי לך, דדאי חייצא, כי תיבעי לך דדעתו לחברה, מאי? כיון דדעתו לחברה כמה דמחברה דמי, או דילמא השתא מיהא הא תלישא?"
מבואר מכאן שאבן שאין דעתו לחברה באופן קבוע למקומה, חוצצת. ואם דעתו לחברה, אלא שהיא מדולדלת כרגע, הדבר בספק.

2. הרמב"ם – אבן מתנדנדת אינה חוצצת

אולם מפסק הרמב"ם בהלכות ביאת מקדש¹ מוכח לכאורה אחרת. הרמב"ם כותב: "נתנדנדה אבן מאבני העזרה לא יעמוד עליה עד שתחובר בארץ. ואם עבד עבודתו כשרה, הואיל ובמקומה עומדת".
הרי שלא חילק בין דעתו לחברה לאין דעתו לחברה, אלא בכל אופן, אפילו כשאין דעתו לחברה, נחשבת האבן למחוברת ועבודתו כשרה².

3. הרמב"ם – אבן שנעקרה פקעה קרושתה

המסתבר בדעת הרמב"ם הוא³, עפ"י המשך הסוגיא:
"רבה זוטי בעי לה הכי: בעי ר' אמי: נעקרה האבן ועמד במקומה מהו?
הגמ' מפרשת בתחילה את הבעיה, אם הרצפה מקדשת או הקרקע, ולבסוף – אם דרך שירות בכך או אין דרך שירות בכך.
משמע דרבה זוטי סובר שהבעיה הראשונה של ר' אמי, ב"נידלדלה האבן" אינה בעיה, (דאי שאבן שנידלדלה אינה חוצצת).

רק בעייתו השניה, בנעקרה האבן, היא בעייתו של ר' אמי.

הרמב"ם בהלכות בית הבחירה⁴ כותב:

"ואם נעקרה אבן, אע"פ שהיא עומדת במקומה, הואיל ונתקלקלה – פסולה, ואסור לכהן העובד לעמוד עליה בשעת העבודה עד שתקבע בארץ".

משמע שגורס בבעיה השניה: "נעקרה האבן ועמדה במקומה". והספק הוא, אם אבן שנעקרה ממקומה וחזרה, מאחר שלא נקבעה במקומה, אם נחשבת לחלק מהרצפה או לא, שהרצפה נועדה לשירות הכהנים בעבודתם, ואבן כזאת ספק אם היא דרך שירות או לא ומספק היא פסולה.

1. פ"ה הל' י"ט.

2. עיין כס"מ ומה שתמה עליו המל"מ, ועיין ערוה"ש העתיד קדשים סי' ג'.

3. ע"י חידושי ר"ח הלוי הל' בית הבחירה, ואבן האול שם ובהלכות ביאת מקדש.

4. פ"א ה"י.

אך בבעיה הראשונה, ב"נידלדלה האבן ולא נעקרה ממקומה", מסיקים שאין ספק שלא נפסלה". אלא מכיון שהיא מתנדנדת, אין היא ראויה כל כך לשירות הכהנים. שני דינים הם בשירות, דין בכהן ודין ברצפה. מבחינת הכהן אין הכדל בין נעקרה לבין נידלדלה ולא נעקרה, כיון שהאבן לא יציבה במקומה, ואינה נוחה לשירות, אולם בדיעבד זה אינו פוסל.

אך מבחינת הרצפה יש להבחין בין אבן שנידלדלה ולא נעקרה מעולם ממקומה, שהיא עדיין חלק מהרצפה ואל בטלה קדושתה, לבין אבן שנעקרה לגמרי ממקומה וחזרה ואינה ראויה לשירות, שעיי"כ פקעה קדושתה ממנה, והילכך היא פסולה⁵. נמצא איפוא שהחסרון של דרך שירות באבן מתנדנדת כשלעצמו, אינו מהווה עדיין סיבה מספקת לפסול את הרצפה מלקדש. הוא רק גורם לכך שהרצפה לא נחשבת ברצפה גמורה, ומעתה הדבר תלוי בעיקר בקביעות של האבן, שאם לא יצאה ממקומה, עדיין שם רצפה עליה, וכשיצאה ממקומה, אף שחזרה אח"כ כיון שלא נקבעה דרך קבע, אין שם רצפה עליה.

ואכן במקום שאיננו צריכים לחלות שם רצפה, אפילו כשהדבר הובא ממקום אחר ולא חובר לקרקע, דרך קבע נחשב כמחובר לקרקע.

דבר זה מצינו לענין עפר סוטה (סוטה דף ט"ו ע"ב): שאם היה עפר בקרקע המשכן, מביאים ממנו להשקות את הסוטה, ואם לא היה שם עפר, מביאים מבחוץ ומניחים על קרקע המשכן, ואח"כ משקין ממנו לסוטה. אע"פ שעפר זה הובא למשכן לשם נטילה ולא לשם חיבור קבוע, הוא נחשב לעפר המשכן, שהרי סוף סוף היה מונח בקרקע המשכן⁶.

4. יריעות פוליאחילן בחממה כאבן שנעקרה בעזרה

ולפי זה י"ל לענין המצוות התלויות בארץ⁷. עפר המונח ישירות ע"ג הקרקע, אף שאינו מונח שם דרך קבע, דינו כעפר א"י לכל דבר וחייב במעשר ושביעות. לכן פרפיסא ועציץ נקוב העומדים על הקרקע חייבים.

5. עיין תוס' שבת צ"ג ע"ב ד"ה "יכול", שהעירו מדין מין במינו שאינו חוצץ ודבריהם הק' צ"ע. ומקורם ביומא ג"ח ע"א. ויתכן שר"ל שאעפ"י שהוא מין במינו, כיון שאינו מבטלם חוצץ. ועי' תוס' זבחים ק"י א' ד"ה מין, וצ"ע. כיצד פירשו את הסוגיא ביומא. עכ"פ, לעינינו יתכן שיש לחלק בין מין במינו למין בשאינו מינו, וצ"ע בכ"ז.

6. צריך לחלק בין עפר המשכן, שאין צורך אלא שיהיה מונח במשכן ויקרא עפר המשכן, אך אין בו קדושה, לבין רצפה שהיא מקודשת, ולכן צריכה להיות קבועה בקרקע, שאל"כ יש חציצה בין הכהן לבין הקרקע המקודשת של העזרה. ומסתבר שלענין המצוות התלויות בארץ יש צורך בקדושת הארץ ולא בהיות הסלע מונח בארץ. אמנם העפר עצמו, שבו גדל הצמח אינו צריך להיות קדוש אלא שיינק מקרקע א"י המקודשת. אך הסלע שעליו מונח העפר צריך להיות קדוש, שאל"כ הוא יהווה חציצה בין העפר לבין קדושתה של א"י.

7. יש לחלק בין רצפה שהיא דין מיוחד במקדש, לבין קדושת א"י. אמנם למיד הקרקע מקדשת, משמע שלרצפה אין קדושה מיוחדת וכל קדושתה מחמת היותה טפלה לקרקע, ואזי גם כשהיא מדולדלת אינה חציצה. מיהו הא גופא היא בעית הגמ' האם דוד קידש רק את הרצפה העליונה או עד לקרקע התהום. והמסקנה היא, שדוד קידש עד קרקע התהום. וא"כ מבחינה זו קדושת א"י דומה לקדושת המקדש.

(מיהו צ"ע אם נכונה הנחתנו שהמצוות תלויות בארץ מתחייבות מקדושת הארץ, עי' בי' הגר"א למשניות כלים פ"א וצ"ע בכונת דבריו הקדושים).

כן גם עפר המונח ע"ג צונמא, כיון שהצונמא מהוה חלק מהקרקע, העפר שעל גביו נחשב כמונח על הקרקע ושם א"י עליו, שכן הוא טבעו של עולם. אותו דין יהיה גם בסלע שנתנדנד ולא נעקר ממקומו, שעדיין נחשב למחובר. אך מאידך גיסא, סלע שנתלש ממקומו והוחזר, או הונח במקום אחר, וכן פרישת יריעות פוליאתילן בחממה כל עוד לא הונחו שם דרך קבע, דין עציץ שאינו נקוב לו, ופטור.

ב. קביעות יריעת פוליאתילן בחממה

1. מחלוקת הראשונים אם ביטול זמני נחשב ביטול

יש להעיר על דברינו⁸, שפרישת יריעת פוליאתילן לשנה אינה בטלה לקרקע ומהוה חציצה לעציצים, מרש"י בסוכה (דף ד' ע"א).

הגמרא אומרת, שהבא למעט סוכה גבוהה יורת מכ' אמה בתבן וביטלו, הוי מיעוט. ומפרש רש"י, שביטלו בפיו – לשבעה.

נמצאנו למדים ששיטת רש"י היא שביטול לזמן הוי ביטול ולא בעינן ביטול לעולם. א"כ בנידון דידן ביטול לשנה ייחשב לרש"י כביטול וחרח להיות ליריעה פלסטית זו דין צונמא שאינו חוצץ.

אלא שנחלקו בדבר הראשונים: רש"י⁹ והרא"ש¹⁰ סוברים, שביטול לזמן שמה ביטול, אך שיטת הר"ח¹¹ הראב"ה¹² והריטב"א¹³, שביטול לזמן לא שמה ביטול ורק ביטול לעולם שמה ביטול.

שתי הדעות הובאו להלכה בשו"ע לענין כותל שגובהו עשרה טפחים, וניצב בין שתי חצרות, שהנמיכו את גובהו ע"י עפר משני צדיו ברוחב ארבעה טפחים ובאורך של עשר אמות לאורך הכותל. וז"ל הרמ"א¹⁴:

"ואף אם חוזר ולוקח משם את העפר, הואיל וביטלו שם שבת אחת ויש

חולקים, דעפר לא הוי ביטול אלא א"כ אין עתיד לפנותו לעולם".

לדעת רש"י והרא"ש יריעות פוליאתילן בטלות לקרקע, ולדעת הר"ח הראב"ה והריטב"א אינן בטלות לקרקע.

8. עיין עירובין ק"ד ע"א וחולין פ"ג ע"ב, דמלח ועפר שבטלים לקרקע המקדש נחשבים לתוספת על הבנין וכחלק ממנו. ועי' רש"י חולין פ"ג ב' ד"ה וליבטליה, שלאיסור תוספת על המקדש צריך ביטול לעולם דווקא. רצ"ע מהבימה של הקהל לדעת ר' מתניה בירושלמי מגילה פ"א ה"ד, שאעי"פ שהיתה זמנית היה בה איסור תוספת על הבנין ויתכן שר' בון ור' יצחק שחלקו עליו שם סוברים שהנחת עץ באופן זמני אינה נחשבת לחיבור.

9. סוכה דף ד' ע"א ד"ה תבן.

10. סוכה פ"א ב'.

11. סוכה שם.

12. אבי העזרי סי' תקצ"ט.

13. סוכה שם.

14. שו"ע שניח ב'.

2. "פני יהושע" – המחלוקת גם בביטול זמני הנובע מאיסור

א. ה"פני יהושע" בחידושיו לסוכה (דף ד' ע"א) מפרש, שמחלוקת הראשונים הנ"ל היא בעצם מחלוקת האמוראים בעירובין (דף ע"ט ע"א) על המשנה שם:
 "חריץ שבין שני חצירות... מערבין שנים... אפילו מלא קש או תבן. מלא עפר או צרורות מערבין אחד ואין מערבין שנים".
 ומקשה הגמרא:

"מלא עפר, ואפילו בסתמא? והתנן, בין שמילאהו תבן או צרורות וביטלו – בטל. ביטלו – אין, לא ביטלו – לא!".
 ונחלקו האמוראים בישוב הקושיא:

"ר"ה בריה דר' יהושע אמר: טומאה אשבת קרמית? הנח איסור שבת, דאפילו ארנקי נמי מבטל איניש.

רב אשי אמר: בית אחריץ קרמית? בשלמא חריץ למיטיימיה קאי, אלא בית למיטיימיה קאי?!"

נמצא, שלדעת ר"ה בריה דר"י ביטול לזמן, כגון ארנקי שהוא מוקצה בשבת, נחשב לביטול. ולדעת רב אשי ביטול לזמן לא נחשב לביטול אלא רק ביטול לעולם, ובכל זאת בבית לא מסתבר שכונתו היתה לבטלו לעולם.
 רש"י והרא"ש סברי כר"ה בריה דר"י, והר"ח והראב"י כרב אשי¹⁵.

3. ריטב"א – ביטול זמני הנובע מאיסור לכו"ע הוא ביטול

הריטב"א בסוכה (דף ד' ע"א) פירש: "אף שרק ביטול לעולם נחשב ביטול מ"מ דבר שאינו ניטל בשבת משום מוקצה, כגון ארנקי, נחשב כמבוטל, אע"פ שלא הונח שם אלא לזמן".

כי יש לחלק בין ביטול התלוי רק בדעתו של האדם, שיכול לחזור בו, לבין ביטול שאינו תלוי בדעתו, שאינו יכול לחזור בו. לכן ביטול זמני נחשב לביטול בכהאי גוונא דוקא.

לעת הריטב"א לא נחלקו האמוראים בדבר. אלא כו"ע סבר, שביטול זמני לא הוא ביטול, ובכל זאת בדבר שאינו ניטל בשבת, מודים שביטול זמני הוא ביטול, רב אשי בא להגביל היתר זה לחריץ בלבד, שעשוי להיטמם, ולא לבית שאינו עשוי להיטמם.

4. ראייה להבנת הריטב"א

הגמרא בעירובין (דף ע"ז ע"ב) נוקטת, שכדי לבטל הפרדה בין שתי חצרות, הנעשת ע"י כותל, אפשר להניח ליד הכותל דבר שאינו ניטל בשבת. ע"ז גובה הכותל מתמעט מי' טפחים, וממילא אין הפרדה בין החצרות.

מקור זה מהווה ראייה לסוברים שביטול לזמן שמיה ביטול. כי הביטול הוא רק לשבת אחת.

מאידך גיסא מקור זה קשה לסוברים שביטול לזמן לא שמיה ביטול. מה עוד שרב אשי

15. כפירושו של הפני" מוכח גם מהרמ"א סי' שני"ח סע' ב' ומהגר"א שם. וכן מבואר בתרוה"ד סי' ע"ה.

עצמו בעירובין מסכים, שדבר שאינו ניטל, ממעט את הכותל. דבר שמהווה קושיא גם על הרא"ש עפ"י הבנת ה"פני יהושע". כי לדעת ה"פני יהושע" מסתבר שהרא"ש פוסק כר' הונא בר"י הסובר שביטול לזמן שמייה ביטול, ולא כרב אשי הסובר שביטול לזמן לא שמייה ביטול. א"כ כיצד רב אשי בעירובין מודה, שביטול לזמן שמייה ביטול¹⁶?

אלא חייבים לומר, שהסוברים שביטול לזמן לא הוא ביטול מסכימים, שביטול לזמן הנובע מאיסור שבת, נחשב ביטול. בנקודה זו אין מחלוקת בין רב אשי לרב הונא. לכן אין קושיא עליהם מהסוגיא בעירובין, שביטול לזמן שמייה ביטול, ששם נובע ביטול זה מאיסור שבת.

כמו כן גם הסוברים שביטול לזמן שמייה ביטול מסכימים שר' הונא בדר"י ורב אשי לא נחלקו בנקודה זו. לכו"ע ביטול לזמן שמייה ביטול. ההוכחה לכך היא הסוגיא בעירובין, שבה גם רב אשי מסכים, שביטול לזמן שמייה ביטול.

הסבר זה שונה מהבנת ה"פני יהושע" את מחלוקת הראשונים. לפי המובא כאן ה"פני יהושע" תלה את מחלוקת הראשונים במחלוקת אמוראים. לפי המובא כאן חייבים לומר שהראשונים מסבירים את מחלוקת האמוראים לשיטתם.

מסקנה: לכל השיטות ביטול זמני הנובע מאיסור¹⁷ שמייה ביטול.

5. דעת הרמב"ם בביטול זמני הנובע מאיסור

הרמב"ם בהלכות סוכה (פ"ד הי"ג) פסק, שסתם עפר אינו מיעוט. בפ"ג מהל' עירובין הי"ב פסק, שסתם עפר וצרורות מבוטלין הם. ודבריו סותרים לכאורה¹⁸?

המג"א¹⁹ מוכיח מדברי הרמב"ם בהלכות עירובין, שביטול זמני אינו ביטול. אלא ביטול לעולם. זאת משום שהרמב"ם נקט הטעם לביטול העפר מצד שסתם עפר וצרורות מבוטלין הם, ולא מצד שביטול זמני שמייה ביטול.

אלמלא דבריו הייתי אומר: אדרבא, זוהי כוונתו של הרמב"ם, שמאחר שעפר וצרורות אסורין בטלול בשבת הרי הם כמבוטלין שם, וכסברת הריטב"א הנ"ל. בזאת מיושבת גם הסתירה בדברי הרמב"ם. בהל' סוכה סתם עפר אינו כמבוטל. כי סוכה נוהגת שבעה ימים, ובחזו"מ העפר מותר בטלול. לכן פסק הרמב"ם, שסתם עפר בסוכה אינו מבוטל, אך בהל' עירובין פסק, שסתם עפר מבוטל הוא כי בשבת אסור הוא בטלול.

(ראיתי בספר מורשת יעקב למס' סוכה להרב מרדכי גניזי שכתב שגם בסוכה ייחשב ביטול זמני כביטול, משום שהוקצה למצותו ואסור כל שבעת ימי החג, ולענ"ד רק הסכך, הדפנות ונוי סוכה נאסרים בהנאה ולא הקרקע)²⁰.

16. תרומת הדשן בסימן ע"ב חילק בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן, שכאיסור דרבנן גם ביטול זמני מועיל. אלא שלפ"ז קשה, מה מקשה בעירובין הגמ' מסתם עפר בחריץ שממעט, לסתם עפר בטומאת אוהל, שאינו ממעט? תחלק בין דאורייתא לרבנן! ועיין תוס' שבת דף ק' ע"א ד"ה פירות.
17. הרמ"א א"ח סי' שני"ח סעיף ב' מדבר על עפר בשבת ומביא מחלוקת ראשונים. משמע שמבין שמחלוקת הראשונים קיימת גם בביטול זמני הנובע מאיסור.
18. אפשר היה לחלק כתורה"ד בין סוכה שהיא מהתורה לבין עירובין שהם מדרבנן, אולם מסוגית הגמ' בעירובין דף ע"ח ע"ב ודף ע"ט ע"א מוכח, שאין לחלק בכך. עיין הערה 16.
19. א"ח סימן שע"ב ס"ק כ"ו.
20. מיהו, אפשר ליישב בסברה זו את דעת רש"י בשבת קכ"ה מקושיית התוס' שם מעירובין מ"ד ע"א, ואע"פ שרש"י עצמו לא נזקק לדרך זו כאן יודה לה שם.

כן ראיתי בבירור הלכה עמ"ס סוכה, שהוכיחו שלא כהמג"א מדברי הרמב"ם בהל' תומאת מת (פט"ז הי"ב). שם פסק הרמב"ם שתינוק הנולד לשמונה המונח בחלון ביום השבת – ממעט אותו מכשיעור. ואינו מבאר כתוספות שהמדובר בתינוק העומד למות בשבת ואביו אמר, "שם תהא קבורתו".

מוכח אפוא שהרמב"ם סובר, שביטול זמני נחשב לביטול, או כהריטב"א²¹ שדבר שאינו ניטל בשבת נחשב כמבוטל²². עכ"פ בודאי שאין הרמב"ם סובר שבעמר בשבת צריך ביטול לעולם, שלא כהמג"א.

עיי' מש"כ מו"ר הגאון ר' אברהם שפירא שליט"א ראש ישיבת מרכז הרב והרב הראשי לישראל, בספר "זכור זאת ליעקב" לזכרו של הרב יעקב פינחס הכהן זצ"ל בעמ' ע"ז-ע"ח. שם מחלק הוא בין דין ביטול להחשיב את הדבר כמבוטל לקרקע, לבין להחשיבו לענין מחיצה.

לכן אין לדמות דין בן שמונה בחלון שממעט, אע"פ שהונח לזמן, לדין ביטול בקרקע, משום שגם מחיצת עראי יתכן ששמה מחיצה.

ראיה לסברה זו, מעירובין ע"ח ע"ב: "לענין מחיצה כו"ע ל"פ דהוי מחיצה אבל לענין חציצה אי בטלה חיץ ואי לא בטלה לא חיץ²³".

6. יריעות פוליאתיילן – כביטול זמני הנובע מאיסור

לפי דברי הריטב"א, שהמבטל דבר לזמן, אם אותו דבר אסור בנטילה, הוי ביטול, יש מקום לפקפק בכל מה שכתבנו להתיר פרישת יריעת פוליאתיילן מתחת לעציצים הנקובים.

עיי' מש"כ הגרש"ז אויערבך שליט"א²⁴:

"נלענ"ד דאפשר שאין להוציא עציץ נקוב עם זרעים מבית לחוץ, דלא מיבעיא אם עומד בבית ע"ג רצפה, אפשר שהרצפה דבוק ומחובר יפה עם הארץ, מ"מ חשיב שפיר העציץ כסתום ומימלא הו"ל כמוציא מאינו נקוב חזרע בנקוב שאסור אף בזה"²⁵.

א"כ אסור להסיר את יריעות הפלסטיק מתחת לעציצים, כי אז מעבירים אותם מקרקע

21. אמנם כך פי' הריטב"א בחי' לב"ב בשיטתו.

22. הדבר כמעט מפורש ברמב"ם שכ' שם "שהרי אסור לטלטלו". ועיי' קובץ שעורים ב"ב אות ס"ט ועלמ"ש שפי' בדעת הרמב"ם שביטול זמני מועיל.

23. אך הריטב"א לא מחלק בין ביטול לענין מחיצה לבין ביטול לענין חלל שגם בסוכה וגם בב"ב סובר שביטול לזמן בדבר האסור, הוי ביטול. ועיי' עינים למשפט ב"ב דף י"ט וקובץ שעורים לב"ב אות ס"ט וחי' הגר"ח ולפי"ז צ"ע לענ"ד. ועיי' אבן האזל סוכה פ"ג הי"ז.

24. בכרם ציון הלכות פסוקות פ"ג הערה ג'.

25. עיי' בכרם ציון הערה ה', שהטעם לכך הוא משום תוספת יניקה וכן מצינו בשבת פ"א ע"ב בפרפיסא שהיה מונח ע"ג יתדות והניחו ע"ג קרקע, שחייב משום זורע ולפי"ז כשהקרקע מעוקרת ואין תוספת יניקה – מותר. אך כבר הערנו שיתכן שלא מדובר פה על יניקה ממש, אלא בחיבור לקרקע ע"י אפשרות היניקה.

מרוצפת לקרקע עולם. כזכור, סברת הריטב"א היא, שבמקום שאסור לטלטל דבר הוא בטל לקרקע א"כ יריעות אלו בשנת השביעית דומות לארנקי בשבת, ולכן נחשבות לקרקע עצמה ודינן כדין צונמא, והגדל בעצמים אלו, כגדל בעפר השטוח ע"ג צונמא. אמנם נראה שהזריעה בכל אופן מותרת. משום שכל עוד לא זרעו בהם, אין איסור להשמיט את יריעת הפלסטיק מתחתיהם, ולכן נחשיבם כמנתקים מהקרקע. רק אחרי הזריעה, שאז אסור להסיר את היריעות מתחת לעצמים הרי הם כמונחים על צונמא. אך מלאכות אחרות, הנעשות בעציץ לאחר הזריעה, בפרט גיזום בורדים ובפרחים אחרים שיש בו ספק איסור דאורייתא, וכמו שאבאר במק"א, תהיינה אסורות. אך נלענ"ד שמכיון שאין איסור הסרת היריעות מצד עצמן, אלא כדי שהעצמים לא יונחו על הקרקע, אין הדבר דומה לארנקי, שאיסור טלטולו מצד עצמו, שהוא מוקצה, ולכן אין הם נחשבות לבטלות לקרקע.

ועוד, הרי יריעות אלו כשלעצמן אינן אסורות בהסרה. כדי למנוע את איסור הנחת העצמים על הקרקע, יכול לפרוש במקומן יריעות אחרות, לכן אין להחשיב יריעות אלו כבטלות לקרקע.

אמנם יש לדמות זאת לכאורה למה שדנו הפוסקים בהיתר הטבילה לאשה שהניחו בשינה סתמית זמנית, שמכיון שסופה להחליפה בסתימה אחרת, נחשבת עצם הסתימה לסתימה קבועה אע"פ שסתימה מסוימת זו עמדה להחלפה. (עיין אגרות משה להגר"מ פיינשטיין חיו"ד סי' צ"ז, ענף ג', שהביא ראייה לזה מיו"ד סי' ר"ב ס"ד בידות הכלים שנשתברו. אם משמשין מעין מלאכתן הראשונה אין חוצצין, אע"פ שסופו להחליפן בידות אחרות, שלמות).

מיהו יש לחלק, דהתם יחליפן בידות אחרות, קבועות לעולם. אך כאן שכתתו בפרישת היריעות רק לשמיטה, אלא שמפני שאסור להעביר את העצמים לקרקע יש מקום לומר שהם קבועים. על זה אנו טוענים, שאי משום הא לא אידיא, שאין הכרח לבטל דוקא יריעה מסוימת זו ויכול להחליפה באחרת, ואחרת באחרת, עד סוף שנת השמיטה, לא מתבטלות היריעות. לפי זה יוצא, שבין כשהקרקע מתחת לפוליאתיילן מעוקרת ובין כשאינה מעוקרת, מהוה הפוליאתיילן חציצה ואינו נחשב לצונמא, ולעצמים שעל גביו אין דין חיוב בשביעית.

7. יריעות פוליאתיילן הפרושות לשנה כביטול לעולם

עדיין יש מקום לבעל דין לבוא ולטעון, שזמן של שנה הרי הוא כלעולם. ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר ממה שמצינו בכמה הלכות, שזמן של י"ב חודש נחשב לקביעות. כגון (ביב דף ז' ע"ב), "כמה יהא בעיר ויהיה כאנשי העיר? י"ב חודש". ובירושלמי (שם) "לחיטי פסחא י"ב חודש". ובאור"ח (סי' קי"ז) כתב הפר"ח, שבן א"י היוצא לחו"ל ודעתו לחזור, אם דעתו לשהות שנה בחו"ל, נוהג כבני חו"ל לענין ברכת השנים. והב"י (באור"ח סי' שי"ז) הביא בשם רבנו ירוחם שקשר ליותר מחצי-שנה נחשב לקשר של קיימא (ועי' ט"ז שם). מכל זה נראה שזמן של שנה נחשב לקביעות. א"כ בנ"ד תיחשב יריעת הפלסטיק המונחת לשנה כאילו נקבעה שם לעולם ועי"כ תיהפך לצונמא והעצמים עליה יתחייבו במעשר ושביעית.

ג. ביטול יריעות פוליאחילן לקרקע

נראה לומר, שאפילו אם נחשיב יריעות פלסטיק אלו כאילו קבועות לעולם, לא תיחשבנה למבוטלות אלא כחוצצות. זאת עפ"י כללי "תלוש ולבסוף חיבורו"²⁶. בסוגיא זו האריכו המפרשים והפוסקים. (עיין למשל חת"ס יורה דעה סי' קצ"ח) מכיון שהגאון מקינצק בעל ה"חלקת יואב" סיכם סוגיה זו והעלה בה מסקנות, נשתמש בכלליו הברורים. אלו הם הכללים, שבהם הדין "תלוש ולבסוף חיבורו" נחשב למחובר לפי הגאון הנ"ל (חלקת-יואב, יו"ד סי' ל"א):

א. כשנעשה מתחילה ע"מ לקובעו בקרקע.

ב. כשמשמש עם הקרקע²⁷.

ג. כשאינו ניכר אם הוא תלוש ולבסוף חיבורו.

ד. כשנתחבר אל הקרקע בשני חיבורים.

ה. כשהכלי בטל מתשמישו ע"י חיבורו.

ביריעות פלסטיק אלו אין אחד מהתנאים הנ"ל²⁸:

א. הם לא נעשו מתחילה ע"מ לקובעם בקרקע, ופרישתם על הקרקע אינה

נחשבת כמעשה ולא קביעות וכנ"ל.

ב. הם לא נועדו לשמש עם הקרקע, אלא רק למנוע דין מחובר מהעציצים.

וסתימת הנקבים בלבד היתה ג"כ מועילה, בלי קשר לקרקע.

ג. הם ניכרים במינם, שאינם ממין הקרקע ואינם מחוברים לה.

ד. הם לא מחוברים לקרקע כלל.

ה. הם לא בטלו מתשמישם ע"י חיבורם.

לכן נלענ"ד, שיריעות פוליאחילן מהוות חציצה גמורה.

לעומת זאת, רצפת בטון או מרצפות, יש להן כמעט כל התנאים הדרושים להחשב כמחוברות²⁹. לכן נלענ"ד שיש להן דין צונמא, ועציצים המונחים עליהן נחשבים כמונחים ע"ג הקרקע. ורק בתוך בית יש אולי מקום להקל לגבי זריעה בצירוף דעת פאת השולחן. וכשאינן יניקה מהקרקע כלל, גם החולקים עליו אולי יקלו. רצ"ע.

26. וקמ"ל שאינו מחובר. עי' שו"ע או"ח סי' קנ"ט סעי' ט"ז מג"א ס"ק כ"ח. מיהו עיין בחו"מ סי' צ"ה סעי' א'.

27. מיהו י"ל, כיון שאין דרך לפרוש את הפלסטיק אלא על הקרקע מקרי משמש עם הקרקע. ואינו מוכרח.

28. אך לפי משי"כ הרשבים בסוף הסוגיא בב"ב ס"ז ע"א, קו"ל כר"א דחקו ולבסוף קבעו כשר בקרקע מן התורה, ולפי"ז הא דקו"ל שצינור שחקו ולבסוף קבעו פסול, זהו רק מדרכון, ומשום חומרא דמקוה, ולא אמרו אלא בכלי שנחקק לפני שנקבע, אך בדבר שאינו כלי וקבעו — בטל לקרקע, כמבואר ביו"ד סי' ר"א סעי' מ"ח. וא"כ ה"ה ביריעות פלסטיק שהן בטלות לקרקע. רק אפ"ל ששאני יריעות שלא חיברן, וחיבור דיני לאו שמיה חיבור לענין זה.

לפי משי"כ הנוב"י, (מובא בפ"ת יו"ד סי' ר"א ס"ק ל"ג), רק אם נעשה לשם קביעה בקרקע מהני. והני יריעות לא נעשו לשם קביעות בקרקע. וצ"ע אם לא דרש זאת לחומרא.

29. אולם עצם ההנחה שרצפה וכל חומר מלאכותי הפרוש על הקרקע דינם כצונמא, לא מסתברת כ"כ. הסברא נותנת לכאורה, שכל שיש בו שינוי מצורתו הטבעית אינו בכלל צונמא. אלא שהאג"ט אינו סובר כן. וסברת הרא"ש סברה אלימתא היא. וכנראה היא מחלוקת ראשונים: התוס' בגיטין ז' ע"ב ד"ה הא. והרא"ש בתשובותיו כלל ב' סי' ד'. וכן מחלוקת האחרונים: האג"ט והר"ד מטעביל, החזו"א והגרשו"א, ובדרבנן אפשר לסמוך אולי על המקילין. וכן אמר לי הגרשו"א עצמו, שאפשר לסמוך על החזו"א בענין זה. ושמא מתוך ענותנותו אמר כן.

כל אשר נוסיף להתבונן במהותן של המצות התלויות בארץ כולן ונראה כמה רחוקות הן מאתנו, כמה היינו צריכים להיות בתנאים יותר בריאים וחזקים עד שיהיו אלו המצות מתקימות בהם, כן יגדל בנו החשק לקיים באהבה וביקר את אותו החלק שאנו יכולים לקימו בתור זכר לדבר, זכר קודש, זכרון לחיים שלמים שיבאו לנו בבא תשועה שלמה לעמנו על אדמתנו לתשועת עולמים, ואשר בקימנו אותן עכשיו הננו מעשירים את נשמת אומתנו באותה אש הקדש אשר תהיה לשלהבת הקדש מלאת החיים לעת חיה.

הראייה קוק זצ"ל אורות התחיה ה'